

Е. В. Молина

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ РЕГИОНА  
КАК ИСТОЧНИК И МЕРА ЕГО ИННОВАЦИОННОСТИ

Сформулировано поняття інтелектуального потенціала регіона і його структури, виявлені фактори, перешкоди формувати і розвитку інтелектуального потенціала регіона, пропонується організаційно-інституціональні механізми його ефективного виробництва і накоплення.

УДК 336.20

## ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РЕСУРСУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Н.І. Левчук, канд. екон. наук,

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

**Постановка проблеми.** В Україні розвиток реального сектору економіки відбувається в умовах дії кризових та деструктивних тенденцій. Інвестиційні ресурси українських підприємств не в змозі забезпечити необхідні модернізаційні перетворення та адаптацію суб'єктів ринку до посткризових викликів. Потенціал державного регулювання інноваційної діяльності підприємств використовується недостатньо.

Інноваційна активність у промисловості України становить 12-14%, що у кілька разів менше аналогічних показників країн ЄС.

На сьогодні практичного вирішення потребують питання посилення позитивного впливу державної інвестиційної політики на розвиток інноваційної діяльності підприємств, удосконалення структури інвестицій в умовах переходу економіки на модель постіндустріального розвитку, виправлення деформацій при формуванні джерел інвестиційних ресурсів. Необхідно вжити заходів з переорієнтації інвестиційної діяльності на розвиток інноваційних проектів.

**Аналіз наукових публікацій.** Значних результатів у дослідженні активізації інноваційної діяльності досягли провідні українські вчені – Ю. Бажал, В. Геєць, М. Денисенко, Б. Кваснюк, Ю. Киндзерський, О. Лапко, Л. Осецький, А. Сухоруков, Л. Шинкарук, І. Шовкун, Л. Федулова та ін. Проте означені проблеми в умовах обмеженості фінансових ресурсів залишаються малодослідженими. Потребують обґрунтування механізми функціонування системи стимулювання інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності у промисловості.

**Мета статті** – викласти результати досліджень з питань побудови механізмів стимулювання інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності у промисловості.

Інноваційна активність у промисловості залишається традиційно низькою (при цьому вітчизняна статистика інноваційно активними вважає навіть підприємства, в яких частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсягу реалізації стано-

*Проаналізовано стан інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств. Визначено перспективи активізації інвестування інноваційних проектів.*

**Ключові слова:** інвестиції, інновації, інноваційна активність, інноваційні проекти.

# ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

вить менше 1%). Протягом 2000–2009 рр., за винятком 2007 р., вітчизняна статистика фіксувала зниження кількості підприємств, що займаються інноваційною діяльністю.

У 2010 р. (див. таблицю) інноваційну діяльність у промисловості здійснювали 13,8%

обстежених промислових підприємств (у 2000 р. – 18,0%), питома вага реалізованої інноваційної продукції становила 4,8%, освоєно більше 2,5 тис. найменувань інноваційних видів продукції, впроваджено понад 2040 нових технологічних процесів.

Таблиця. Інноваційна активність промислових підприємств, за роками

Показник	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю	1705	1193	1118	1472	1397	1411	1462
У % до загальної кількості промислових підприємств	18,0	11,9	11,2	14,2	13,0	12,8	13,8

Складено автором за даними [1].

За даними Держкомстату, серед видів економічної діяльності лідерами за кількістю інноваційно активних підприємств є харчова й тютюнова промисловість (352 підприємства) та машинобудування (417 підприємств). Останнє лідирує за кількістю підприємств, які займалися придбанням машин, обладнання та програмного забезпечення (230 підприємств).

Більшу, ніж середня по Україні, інноваційну активність демонструють підприємства з виробництва коксу та продуктів нафтопереробки, хімічної та нафтохімічної промисловості. Підприємства добувної, меблевої та целюлозно-паперової промисловості, видавничої справи є інноваційно пасивними. Це пояснюється насамперед різними умовами господарювання в галузях, що викликано дією об'єктивних чинників (прибутковість, стан ресурсного забезпечення, наявність оборотних коштів, традиції господарювання та ін.).

Інноваційна активність вища на підприємствах з більшою кількістю працюючих. На малих промислових підприємствах з кількістю працюючих до 50 осіб вона у 14 разів менша, ніж на підприємствах з кількістю працюючих понад 5 тис. осіб. Іншими словами, великі корпоративні структури демонструють порівняно більшу схильність до впровадження інновацій, оскільки вони, як правило, створені на базі високопотужних машинобудівних підприємств, що випускають унікальну продукцію. Для бага-

тьох таких структур розробка і впровадження інновацій є не лише умовою збереження конкурентоздатності, а й технологічною необхідністю.

Показники інноваційної активності в промисловості України не відповідають сучасним світовим тенденціям: якщо в Україні рівень інноваційної активності становить 13,8%, то в розвинених країнах (Японія, Німеччина) – 65–80% (дані за 2009 р.), а в нових країнах ЄС (країни Центральної та Східної Європи) – не менше 30%.

Як свідчать результати обстежень великих підприємств, значна кількість виробничих корпорацій реально займаються інноваційною та науково-технічною (інноваційно-технологічною) діяльністю, інвестують кошти та інші ресурси на реалізацію інноваційних та науково-технічних проектів, але у статистичній звітності цю діяльність не відображають або відображають з перекрученнями [2]. На мікрорівні причиною цього є відсутність досвіду управління такою діяльністю; небажання суб'єктів господарювання витратити ресурси на облік інноваційної діяльності (оскільки ця діяльність в більшості випадків не дає права на отримання пільг), на макрорівні – відсутність дієвої системи державного стимулювання (включаючи податкові важелі) інноваційно-технологічної діяльності підприємств.

Обсяги реалізації інноваційної продукції протягом 2000–2008 рр. щорічно зростали.

Причому на зростання цього показника впливав не лише ціновий чинник (інфляція), а й збільшення частки реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізації. Це говорить про те, що великі обсяги інноваційної продукції виробляються та реалізуються порівняно меншою кількістю підприємств. Вказана тенденція може свідчити про укрупнення інноваційного виробництва, про концентрацію інвестиційних ресурсів на виконання інноваційно-технологічних робіт і проектах в межах великих підприємств (у тому числі корпоративних структур і фінансово-промислових груп) [3].

Показники загальної інвестиційної активності, в тому числі обсягу інвестиційних витрат на реалізацію інноваційно-технологічних проектів, демонструють слабку кореляцію з показниками макроекономічного розвитку. Основними причинами цього є непослідовність політики державної підтримки інноваційно-технологічної діяльності, висока латентність інноваційно-технологічних трансформацій, недосконалість методології збору та обробки відповідних даних.

Серед інноваційно активних підприємств найбільша кількість тих, що займаються закупівлею машин, обладнання, установок, інших основних засобів та здійснюють капітальні витрати на впровадження інновацій.

У 2010 р. впроваджували інновації 1217 підприємств, у тому числі 615 підприємств освоїли виробництво інноваційних видів продукції [4].

Найбільший обсяг інвестиційних витрат на організацію інноваційної діяльності у 2009 р. зафіксовано у галузях переробної промисловості (7,4 млрд. грн.). Серед галузей переробної промисловості найбільший обсяг інвестиційних витрат на організацію інноваційної діяльності освоєно у машинобудуванні (2,0 млрд. грн.). Показово, що у 2008 р. перше місце серед галузей промисловості за цим показником займало металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів (3,3 млрд. грн.).

Як і в цілому по економіці, протягом 2005–2009 рр. у промисловості України зафіксоване поліпшення абсолютних показ-

ників інвестування наукових і науково-технічних робіт, продуктових та процесових інновацій (в тому числі технологій) на фоні погіршення відносних показників. Можна констатувати, що обсяги зростання інвестицій на реалізацію інноваційно-технологічних робіт (проектів) у промисловості не відповідають відтворювальним потенціалом вітчизняної економіки.

Важливим показником, який характеризує стан інвестування інноваційної діяльності в країні, є його частка у валовому внутрішньому продукті (ВВП). На підставі розрахунків, виконаних за даними Держкомстату України, встановлено, що в Україні протягом 2000–2010 рр. частка інвестування та поточного фінансування інноваційно-технологічної діяльності за рахунок всіх джерел становить 2,1–2,4% від обсягу ВВП на рік.

Найбільша частка інвестицій на інноваційно-технологічний розвиток у загальному обсязі інвестицій галузі формується у машинобудуванні. Серед лідерів за цим показником – також хімічна та нафтохімічна промисловість (майже половина інвестиційних витрат спрямовується на інноваційно-технологічний розвиток). Найнижчою є інноваційна активність споживчого сектору економіки (до цього сектору включаються харчова промисловість, легка промисловість, платні послуги населенню, житлове будівництво).

Кількість інноваційних підприємств, які здійснювали інвестиційні витрати на дослідження і розробки, неухильно зменшується. Це є свідченням того, що реальний сектор економіки втрачає стимули до інвестування власних промислових досліджень і розробок – найбільш важливої і значимої складової інноваційного процесу. Кількість інноваційних підприємств, які здійснювали інвестиційні витрати на придбання інноваційних технологій та науково-дослідних розробок, має нестійку динаміку (зростання у 2007–2008 рр., падіння у 2009 р.).

У структурі інвестування інноваційної діяльності відбулися певні негативні зміни. Так, частка інвестиційних витрат на дослідження і розробки в загальному обсязі витрат на інноваційну діяльність знизилася.

Негативні тенденції зафіксовано і в інвестуванні інноваційних основних фондів – придбання нових технологій, машин, обладнання, установок тощо.

Зниження рівнів інвестиційної активності за різними напрямками інноваційної діяльності можна пояснити загальним згортанням інноваційних робіт. Зокрема, якщо в попередні періоди підприємства інвестували кошти у різні види інноваційної діяльності, то в період економічної кризи на фоні зниження загальної ділової активності вони орієнтуються на підтримку одного виду інноваційної діяльності.

Аналіз структури джерел інвестування інноваційної діяльності та науково-технічних робіт вказує на наявність тенденції до зростання частки іноземного інвестування та зменшення частки бюджетних асигнувань.

В інвестиційній сфері економіки України триває затяжна криза, яка не дає змоги підприємствам вирішити поточні виробничі проблеми, не кажучи вже про розгортання програм реалізації інноваційних проектів. Без суттєвого покращення інвестиційного клімату активізація інноваційної діяльності корпоративного сектору, а разом з нею – і перехід економіки на інноваційну модель розвитку, є неможливою.

У період кризи в Україні відбулася докорінна зміна структури економіки на користь низькотехнологічних і сировинних галузей. Відповідно, на світових ринках Україна представлена переважно сировинною продукцією та напівфабрикатами. Відновлювальне зростання, яке фіксується протягом останніх років, базується переважно на сировинних галузях та первинній переробці і відбувається в основному за рахунок екстенсивних чинників [4]. За такої структури економіки, в якій обробній промисловості та машинобудуванню відведено незначне місце, не може реалізуватись інноваційна модель розвитку економіки навіть індустріального типу (про постіндустріальний розвиток взагалі не йдеться).

З методологічної точки зору, основною причиною невисоких обсягів інвестування розвитку високотехнологічних виробництв слід визнати недостатні мотивації інвесторів до реалізації відповідних проектів. На жаль, інвестиційний клімат в Україні не можна назвати сприятливим. Він характеризується загальною нестабільністю законодавства, нерозвиненістю інституцій фінансового посередництва, макроекономічними диспропорціями, високою ризикованістю господарської діяльності, недостатнім рівнем захисту прав інвесторів [6].

Головним інституційним завданням державної інвестиційної політики має стати створення високопривабливого економіко-правового середовища, яке активізує інвестиційний процес на пріоритетних напрямках реального та інфраструктурного секторів економіки [5, 6].

Забезпечення сприятливого інвестиційного клімату у високотехнологічних виробництвах залишається питанням стратегічної важливості, від реалізації якого залежать соціально-економічна динаміка, ефективність залучення в світовий поділ праці, можливості модернізації на цій основі національної економіки.

**Висновки і рекомендації.** Ефективним засобом прямого державного регулювання з точки зору залучення приватних інвесторів до реалізації високотехнологічних проектів є часткова участь держави у фінансуванні інвестиційних проектів, які відповідають обраним пріоритетам розвитку. Державні кошти можуть надаватися у вигляді прямого фінансування та державних гарантій з повернення кредитів комерційним банкам та іншим фінансовим установам, які братимуть участь у фінансуванні таких проектів. При формуванні пакету інвестиційних проектів раціонально використовувати конкурсний відбір претендентів на отримання державної підтримки. Основними критеріями для відбору є відповідність пріоритетним напрямкам соціально-економічного розвитку, вартість та економічна ефективність проекту. Експертизу таких проектів доцільно проводити в ре-

жимі «єдиного вікна».

Важливими напрямками вдосконалення системи захисту прав інтелектуальної власності як основи активізації інвестування високотехнологічних виробництв є створення економіко-правового механізму інтеграції освіти, науки і виробництва, а також посилення державної підтримки інноваційних структур, які використовують результати раціоналізаторської та винахідницької діяльності. Витрати інвестора на правовий захист результатів раціоналізаторської та винахідницької діяльності мають бути гарантовано компенсовані за умови ефективного використання цих результатів в інтересах національної економіки. Тому при підготовці пропозицій з удосконалення законодавства доцільно передбачити норму, яка б унеможливила прийняття неадекватних і необґрунтованих управлінських рішень, що суттєво (і безпідставно) завищують витрати інвесторів на

виконання нормативно-правових приписів з питань захисту прав інтелектуальної власності.

З метою вдосконалення механізму інвестування високотехнологічних виробництв варто вжити низку системних заходів, що підтвердили свою ефективність в інших країнах та відповідають практиці управління трансформаційною економікою. Необхідна адекватна вимогам сьогодення трансформація амортизаційної, бюджетно-податкової, кредитної, техніко-технологічної, зовнішньоторговельної політики. Зокрема, амортизаційна політика має бути ліберальнішою і включати напрацьовані світовою практикою механізми стимулювання інвестування високотехнологічних виробництв.

Доцільно вжити заходів із прискорення впровадження високоефективних механізмів активізації інвестування високотехнологічних виробництв на засадах державно-приватного партнерства.

## Література

1. Статистичний щорічник України за 2010 рік. – К.: Держкомстат, 2011. – С. 323.
2. *Захарін С.В.* Макроструктурні особливості інвестиційного процесу в корпоративному секторі // Економіка України. – 2008. – № 6. – С. 27–36.
3. Корпоративні структури в національній інноваційній системі України: Монографія / За ред. Л.І. Федулової. – К.: УкрІНТЕІ, 2007. – 812 с.
4. *Захарін С.В.* Фінансові інструменти активізації інвестиційної та інноваційної діяльності // Економіка України. – 2010. – № 12. – С. 48–58.
5. *Геєць В.М.* Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку: Монографія. – К.: ІЕП НАНУ, 2009. – 864 с.
6. *Федулова Л.І.* Технологічний розвиток економіки України: Монографія. – К.: ІЕП НАНУ, 2006. – 627 с.

## **Н.И. Левчук    ФОРМИРОВАНИЕ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОГО РЕСУРСА ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ**

Проанализировано состояние инвестиционного обеспечения инновационной деятельности промышленных предприятий. Определены перспективы активизации инвестирования инновационных проектов.